

Hodnocení: 40 bodů – velmi pěkné, bez podstatných nedorozumění, snažíte se opravdu hledat propojení mezi těmi texty; a využíváte i další literaturu

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra sociologie

Co si počít s hybridy

Věda, technologie a politika (SOC 400)

Seminární práce

Vypracovala: **Eva Lukášová** (UČO 215851)

Politologie

magisterské prezenční studium

V Brně 2. 12. 2012

Ve vstupní poznámce k této eseji bych ráda obecně propojila tři srovnávané texty od Bruno Latoura.¹ Kniha *Nikdy sme neboli moderný* poskytuje dle mého názoru obecné filozofické východisko ohledně různých způsobů vědeckého poznávání světa a jejich kritické zhodnocení Latourem. Analyzuje bariéru, kterou projekt moderní Ústavy vystavěl mezi přírodními a sociálními vysvětleními. Kniha *Science in action* představuje způsob, jakým lze zkoumat proces vznikání vědeckého poznání. Latourem prezentovaný způsob je možné označit jako actor-network theory (ANT) a je vlastně alternativou ke způsobu vysvětlování na základě premis moderní Ústavy. A konečně článek „Když věci vracejí úder“ se zabývá možným posunem v rámci sociologického poznání. V tomto článku je ukázáno, jakým způsobem mohou být poznatky získané na poli STS,² vycházející z předešlých dvou titulů, využitelné v dalších oblastech sociologického zkoumání.

Srovnávané texty Bruno Latoura na sebe v zásadních momentech navazují. Přesto je však na jejich zpracování patrný jistý vývoj. Je na nich možné sledovat situaci, ve které se vědní studia nacházela v době, kdy Latour každý z textů psal. První kniha *Science in action* vznikla v roce 1987, coby představení a učebnice způsobu, jakým by se měla vědní studia ubírat. Jako druhá byla napsána kniha *Nikdy sme neboli moderný*, která vyšla v prvním vydání v roce 1993. Zde se Latour vyjadřuje k překážkám, které omezují přijetí způsobu práce vědních studií, jak jej představil v *Science in action*. A konečně v době, kdy psal článek „Když věci vracejí úder“ v roce 2002, se vědní studia již etablovala jako jeden z proudů sociologie a sama mohla v mnohém sociální vědy obohatit.

V následujícím textu jsou zmíněny hlavní styčné body mezi všemi srovnávanými texty. Ve všech srovnávaných textech jsou dle mého názoru obsaženy, jakkoliv se jim Latour věnuje někdy obšírněji, někdy stručněji.

Všemi třemi texty prolíná téma utváření vědeckého poznání. Na rozdíl od Mertona (1968) se však Latour již nevěnuje sociologii vědců, tedy sociologii vědy coby instituce, ale právě samotnému vytváření vědecké znalosti. V knize *Nikdy sme neboli moderný* Latour představuje proces purifikace (očišťování) a proces hybridizace. Na vzájemném vztahu těchto procesů pak

¹ Jedná se o dvě knihy s názvy *Nikdy sme neboli moderný* a *Science in action: How to follow scientists and engineers through society* a jeden článek s názvem „Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést ‚vědní studia‘“.

² Jedná se o zkratku z anglického „Science and technology studies“.

staví i další srovnávané texty. Jedná se o to, co je vyjádřené už v názvu knihy, tedy že jsme nikdy moderní nebyli. Modernita pouze³ přinesla důraz na proces purifikace, tedy rozdělování světa při jeho popisování a poznávání na Společnost a Přírodu. Latour vidí počátek tohoto dělení ve sporu o vakuovou pumpu mezi Hobsem a Boylem. Projekt moderní Ústavy založený na zmíněné dualitě poté umožnil, aby se bez větších obtíží produkovala vzájemně si protirečící vysvětlení. Přírodu je totiž pohledem této Ústavy možno chápat jako příčinu existence společnosti a obráceně je možné vysvětlovat zase přírodu jako produkt společnosti. Tato tendence je stále živá. Latour však upozorňuje na fakt, že svět a realita byl vždy utvářen skrze hybridy či kolektivy. Tedy komplexy různých faktorů, z různých sfér, aniž by výsledný hybrid bylo možné označit za přírodní či společenský. Není totiž možné určit, které kvality jsou primární, a které sekundární, tedy zda je objekt více z Přírody nebo více ze Společnosti. Tyto hybridy byly vždy reflektovány a lidé o nich věděli, nebyly nijak skryté. Latour sám začíná knihu odkazem na novinové články, které jsou hybridů plné. Věda s nimi však díky moderní Ústavě nebyla, a leckdy i dnes není, schopná pracovat jinak, než že je rozdělila na vysvětlení ze sféry Přírody a ze sféry Společnosti.

Latour přichází s tzv. Ústavou ne-moderních, kterou ovšem nepovažuje za nic přelomového. Jedná se o zpětné zhodnocení projektu modernity, nikoli o zlomový moment. Rozhodně se ale Latour nesnaží ukázat, že by nyní hybridizace převažovala nad purifikací. Oba procesy jsou na sobě závislé. Bez purifikace by neexistovala hybridizace. Bez snahy o oddělování sféry Přírody od sféry Společnosti by hybridy nemohly „bujet.“ Současně s jejich bujením, které projekt moderní Ústavy podpořil, je tak vlastně sám oslabován, protože se ukazuje jako nefunkční, respektive jako neschopný vysvětlovat hybridy nadále pouze jako výjimky. Sám Latour tedy ve své metodologii preferuje upozorňovat na existenci hybridů. V článku „Když věci vrací úder“ podotýká, že by sociální i přírodní vědy měly „reprezentovat lidem tyto věci se všemi jejich souvislostmi a v celé jejich neurčitosti“ (Latour 2002: 16).

Se znalostí konceptu purifikace, hybridizace a zásad moderní Ústavy je snazší porozumět dalším charakteristikám komparovaných textů. Všemi třemi texty prostupuje téma sítí-aktérů signifikantní pro ANT. Jedná se o to, že skutečnost je utvářena skrze asociace. Ty jsou tvořeny aktéry, kteří tvoří sítě a sítěmi, které se stávají aktéry. To má vztah především k utváření vědecké pravdy. Pravdivým se stane to, co má dostatečnou podporu aktérů a sítí kolem sebe. Pokud tyto asociace přestanou fungovat, daná skutečnost se stává nepravdou či omylem. Latour upozorňuje na to, že pravda a objektivita není nic samozřejmého. Respektive, že není

³ „Pouze“ ve smyslu, že neobjevila nějaký skrytý řád věcí. Slovo pouze však nijak nechce zlehčovat fakt, že modernita byla s projektem své Ústavy velmi vlivná a úspěšná.

samozřejmé a od začátku jasné, co se pravdivým a objektivním stane. O tom rozhoduje komplexní proces utváření objektivitu a pravdivosti. V souladu s názorem dekonstruktivistů je tedy nutné vytvářet jak pravdu, tak omyl či nepravdu. Přičemž toto pravidlo se vztahuje i na vědeckou činnost, což ještě například Berger s Luckmannem nebyli schopni ve své práci zohlednit.

Pro sociology je zajímavé zkoumat právě utváření, fungování a zánik aktér-sítí. V *Science in action* je ukázáno, že věda má dvě podoby. Jednu, kdy je již vědecké poznání hotové a ustanovené, a druhou, kdy se vědecké poznání teprve vytváří. Latour nás upozorňuje, v souladu s Collinsem a Pinchem (1998), že je sociologicky relevantní dívat se na vědu v procesu ustanovování vědecké znalosti, ne ve chvíli, kdy je již vědění ustaveno. Je třeba otevírat černé skříňky již ustavené vědecké znalosti. Právě v těchto momentech, v těchto černých skříňkách, se ukazuje, že objektivita není nějakou obecnou kvalitou, ale že se jedná o poskytnutí takových podmínek objektům, aby byly schopny protestovat (objektovat) proti tomu, co se o nich říká. V článku „Když věci vrací úder“ potom Latour právě v uvědomění si této skutečnosti vidí přínos STS pro výzkum v rámci sociálních věd obecně.

Latourův přístup je dále typický zapojováním i nelidských faktorů do procesu utváření aktérů-sítí. Nelidští aktéři se však stávají relevantními až ve spojení s člověkem. Tato Latourova „inovace“ se v podstatě staví proti moderním typům vysvětlení, neboť kombinuje prvky z moderní Přírody i Společnosti. Tato charakteristika je patrná především v knize *Science in action*. S tím souvisí další téma, které prostupuje Latourovy texty, a to především obě komentované knihy. Je jím důraz na drobnosti. Latourovy teoreticko-metodologické postřehy jsou vždy designovány tak, aby byly aplikovatelné na drobné, jemné a lokální asociace a situace. Na Latourových textech je tak vidět jaký důraz klade na empirii. Je pro něho důležité, aby na konkrétních příkladech demonstroval svá tvrzení.

S výše zmíněným souvisí i další styčný bod Latourových textů, kterým je odpor k sociálnímu redukcionismu. Latour upozorňuje na nevhodnost nahrazování některých faktorů při sociologickém bádání něčím jiným. Relevantní aktéři daných situací by neměli být nahrazováni různými sociálními silami a vysvětleními, které jsou poté považovány za pravou, i když skrytou, podstatu dané situace.

Ve všech svých textech vlastně Bruno Latour ukazuje, že na tvorbě vědeckého poznání se podílejí různé sféry, tedy jak sociální, tak přírodní. Vědecká vysvětlení tedy není vhodné redukovat pouze na vysvětlení přírodní či naopak sociální. To ovšem neznamená, že by se snad Latour snažil zrušit vědecké poznání a vědu jako takovou. Z jeho textů vyplývá, že vědě fungující na základech moderní Ústavy přiznává její úspěchy. Díky vědeckým poznatkům

došlo k mnoha objevům a obecná znalost byla obohacena. Jde však o to, že při vysvětlování toho, jakým způsobem k objevům došlo, bychom měli nechat hybridy být samy sebou, tedy skrumáží či kolektivem faktorů z různých sfér. V tomto pojetí je pak Příroda a Společnost to, co je potřeba vysvětlovat a nikoli to, co vysvětluje (Latour 1987: 258).

Výše zmíněné charakteristiky se odráží v případě *Nikdy sme neboli moderný* v Latourem představené ne-moderní Ústavě (Latour 2003: 185). Její body se pak promítají v metodách a principech představených v *Science in action*. A právě tyto prvky jsou vlastně tím, čím mohou vědní studia pomoci rozšířit způsob práce sociálních věd, jak je to zmíněno v článku „Když věci vracejí úder.“

LITERATURA

Srovnávaná literatura

LATOUR, Bruno. 2003. *Nikdy sme neboli moderný*. Bratislava: Kaligram.

LATOUR, Bruno. 2002. „Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést ‚vědní studia‘“. *Biograf* (29), 3-20.

LATOUR, Bruno. 1987. *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.

Sekundární literatura

COLLINS, H. M. - PINCH, T. J. 1998. *The Golem: What everyone should know about science*. Cambridge: Cambridge University Press – kapitola 1: „Edible knowledge: The chemical transfer of memory“, 5-26.

MERTON, Robert. 1968. „The Matthew effect in science: The reward and communication systems of science are considered.“ *Science*, 159 (3810), 56-63.